

Prof. PhD VICTOR VOICU

Department of Philosophy
University „Dunărea de Jos”, Galați
Romania

TEMA NEANTULUI ȘI ANGOASEI LA EMIL CIORAN

Abstract

The Emptiness and Angst at Emil Cioran

Speaking about some Cioranian tasks, it is better to underline from the beginning, the fact that it is a distance between the Romanian essayist and the existentialist vision of the concepts that we discuss in this paper (the emptiness and the angst). Accepting the existentialist perspective, which claims as a root of the angst either the conscience of the original sin (cf. Kierkegaard), or the permanent aspect of the possibility of death (cf. Heidegger), or the absurdity of existence and the emptiness of the pure liberty (cf. Sartre), Emil Cioran understands all these situations not as being determinative for the angst, but only as moods that have their contribution on the producing the angst. For Cioran, the process of living the sentiment of angst is determinate, in a primordial way, of the human contact with the universal dissolution. The last one is imposed by the temporal flux or the negative progression of life, of the live in general. It must be said that not every human being has the power to become aware about this negative meaning of existence which is dominated by temporality, but only the lucid spirits, in other words, the spirits which have the possibility to liberate themselves of the mood of being plunged in time, which can realize the leap behind of time for understanding the emptiness of Being and for revealing the emptiness. Only these kind people know the tragic sentiment of the angst.

Key words: universal dissolution, negative progression, temporal flux, anonymous abyss, ontic instability, falling in time, the leap from time, gradual emptiness, temporal captivity, non-sense of being.

Influențele suferite de E. Cioran în acest segment al reflecțiilor sale din partea existențialismului sunt indubitabile. În general, situațiile generatoare de angoasare sunt identificate de existențialiști în zona raportării ființei umane la spectrul neantului și al inevitabilei finalități ontice, precum și la tulburătoarea responsabilitate în fața deciziilor total independente și nemijlocite.

Ideea o întâlnim și la Em. Cioran, dar cu alte nuanțe. Dacă pentru Kierkegaard, de pildă, fundamentul angoasei este localizat în conștientizarea statusului existențial al omului posterior săvârșirii păcatului originar dictat de

alegerea opusă imperativelor divine, la Cioran, urmare și a perspectivei și antropologiei sale non-transcendentale, cauza stării de angoasă este localizată în presiunea metafizică generată de conștientizarea existenței unui „rău originar”, a unei deficiențe primordiale, a unei negativități „prescrisă” dintru început tuturor ființelor umane și care apar – în viziunea cioraniană – ca „insuficiență ontică inerentă paradigmei omenești” (G. Liiceanu, *Cearta cu filosofia*, Ed. Humanitas, București, 1992, p. 137). Apoi, dacă în viziunea lui Kierkegaard angoasa este determinată de conștiința păcatului

primordial, la Cioran acea „deficiență originară imanentă existenței umane sprijină și contribuie substanțial la apariția propriei angoasări dar nu o determină propriu-zis.

De asemenea, în gândirea cioraniană întâlnim și ideea heideggeriană a derulării experienței ontice a *Dasein*-ului care, aflat în vecinătatea neantului ce absoarbe întregul flux temporal, trăiește sub spectrul permanent al actualizării posibilității de a muri; și Cioran recunoaște ne-ființa și moartea drept posibilități imanente dinamicii vieții dar, conștientizarea acestor situații nu sunt privite de el ca determinante pentru angoasare, ci doar ca stări ce concură la survenirea acesteia. Sursa primordială a angoasării cioraniene, privită din prisma propriei experimentări afective, este localizată nu în spectrul morții, ci în procesualitatea, în progresiunea negativă a vieții spre concretizarea finalității irevocabile a acesteia.

În fine, întâlnim în gândirea lui Cioran și perspectiva sartriană privind suveranitatea absurdului și contingenței, suveranitate ce ar convinge de lipsa de teme a perspectivelor teoretice ce susțin armonia și ordinea cosmică prestabilite de perfecțiunea unui plan transcendent și universal, situația considerată de Sartre argumentativă în favoarea postulării libertății umane absolute însoțită de responsabilitatea corespunzătoare – principalele situații limită ce conduc spre starea de angoasare. Spre deosebire de Sartre, Cioran se folosește de ideea contingenței ce domină existența pentru a ajunge la cultivarea atitudinii de retragere în non-acțiune, retragere pe care o vede ca efect al lucidității ce relevă viața drept suprema inutilitate și formula cea mai complexă a absurdului universal.

Iar trăirea sentimentului angoasei este cauzată la Cioran de contactul nemijlocit al ființei cu disoluția universală impusă de fluxul temporal. Cel care are posibilitatea să conștientizeze respectiva descompunere ontică trăiește o neliniște

metafizică fundamentală definită drept angoasă.

Care este traseul metafizic ce l-a condus pe Cioran la o astfel de raportare la lume?

Din perspectiva cioraniană, viața și existența în general au un caracter irațional, un caracter demonic, fapt ce face lipsită de sens interogația asupra sensului ontologic al dinamicii vieții. Însăși esența existenței impune o desfășurare ontică incontrollabilă a acesteia, urmare a contingenței, iraționalității și hazardului care conduc spre instabilitatea, spre disoluția și neantizarea tuturor segmentelor existenței (*Singurătate și destin*, Ed.Humanitas, 1991, pp.82-83). Efemerității și disoluției – urmări ale afirmării și negării concomitente a energiilor și nuanțelor existenței – Cioran le impune statut de principiu ontologic fundamental.

Disoluția universală spre neantizare, dictată de curgerea temporală și absența unui cadru stabil care să confere un anumit sens existenței, face ca viața însăși să fie încadrată de neant. Dacă am putea admite un temei ontologic sau un „adevăr” absolut, acesta trebuie a fi considerat nu Ființa, ci Absența acesteia, acel „abis omogen și anonim” despre care vorbește Cioran.

Dealtfel, Ființa este discutată de Cioran ca una din cele mai profunde și complexe prejudecăți ce au populat filosofia tradițională ancorată în corsetajul conceptelor, ca o imensă iluzie acceptată de conștiința omenească comună ca refugiu metafizic din fața contactului direct și decisiv cu evidențele reale ale existenței. Iluzia Ființei conferă existenței umane un sens aparent și o dezirabilă direcționare spre o presupusă armonie și organizare universală prestabilă, în speranța justificării unei atitudini optimiste asupra existenței umane. Credința în Ființă și, implicit, în legile acesteia surprinse și sintetizate prin intermediul rațiunii, este privită de Cioran drept fundament și cadru absolut necesar unei aparente liniști

metafizice generatoare de o iluzorie siguranță cu privire la integrarea în echilibru și ordinea universală.

Or, spune Cioran (*Demiurgul cel rău*, Ed. Humanitas, București, 1996, pp. 100-101), singurul și neîndoielnicul fundament și cadru al Existenței trebuie căutat nu în Ființă ci în Viditate. Situația poate fi sesizată însă doar de acea conștiință care poate atinge un anumit nivel de luciditate prin evadarea din fictiva necesitate a spiritului uman de poziționare în cadrele unei stabilități ontologice inviolabile, prin desprinderea fundamentală de exercițiul cognitiv, de silogismele gândirii care oferă deschideri perpetui spre orizonturi complexe dar fictive. Efectul imediat și direct al sesizării respective ar fi surprinderea esenței autentice a realității: instabilitatea ontică, relativitatea, cadru ce infirmă preținsele și fictivele legi și imperative ale Ființei elaborate de rațiune. Din acest motiv se impune necesitatea inversării perspectivei metafizice cu privire la absoluta superioritate și suveranitate a Ființei în raport cu Viditatea. Și, în metafizica cioraniană, nu Vidul este considerat un substitut conceptual al Ființei, ca în concepțiile tradiționale care resping Vidului corespondența cu realitatea autentică, ci Ființa este interpretată drept substitut conceptual pentru Vid; Ființa este elementul teoretic fictiv a cărui evidență, opunându-se Vidului, îl confirmă drept unicul fundal al realității caracterizată prin contingență, hazard și lipsă de ordine (*Demiurgul cel rău*, Ed. Humanitas, București, 1996, p. 102), prin multiple și neașteptate oscilații și metamorfozări a căror potențial se relevă a fi inepuizabil.

Și, urmarea faptului că responsabilă de această efemeritate și disoluție universală este mobilitatea fluxului temporal care caracterizează și destramă orice formă ontică, Cioran consideră *căderea-în-timp* (= trăirea metafizică în contextul temporabilității) drept o dramatică și inconștientă aruncare în „vârtejul metafizic al deșertăciunii”,

atitudine lipsită de posibilitatea înțelegerii destrămării universale, a instabilității existențiale și a absenței oricărei zone de siguranță ontică, situații percepute de el drept prim cadru generator de angoasare. Altfel spus, premisa majoră a angoasării cioraniene este *starea de aruncare în timp*.

Pentru Cioran, timpul nu mai reprezintă cadrul propice edificării unei posibile fericiri într-o perspectivă mai mult sau mai puțin apropiată. La el, temporalitatea destramă orice posibil suport al permanentizării structurilor existente sau al întemeierii unui sens pozitiv progresului existenței umane. Contextele existenței generatoare de stabilitate și evoluție pozitivă sunt considerate de pesimistul Cioran drept extrem de rare și irepetabile, ele fiind înlocuite, gradual, cu altele a căror negativitate se amplifică neîncetat, fapt ce face ca viitorul să se anunțe, în orice moment, mai dramatic decât prezentul. Fundalul acestei situații considerată, și ea, responsabilă în mod prioritar de instaurarea stării de angoasă și a tragismului omului „aruncat în vârtejul temporal”, este dat tocmai de „vidul metafizic” cauzat de lipsa oricărui temei și cadru pentru o posibilă ancorare existențială.

Dar nu toți oamenii conștientizează situația respectivă, nu toți văd în irevocabila disoluție universală un tragism. În starea de angoasă se situează doar conștiințele autentice profunde și lucide. Numai acestea conștientizează în interioritatea lor spectrul tragediei respective; prin „trăirea” metafizică a temporalității, percep tragicul și angoasantul efect al acestei trăiri, respectiv *neantizarea graduală și progresiunea negativă* a vieții. Și, Cioran însuși se descoperă pe sine, în mijlocul respectivei progresivități „spre și întru neființă”, că e una din ființele profund angoasate de succesiunea disoluțiilor tuturor segmentelor vieții, de absența oricărui cadru de susținere a existenței individuale.

Ceilalți semeni, numiți de el „oameni fără destin” (*Singurătate și destin*, Ed. Humanitas, București, 1991, p. 240-

243), nu trăiesc și nici nu cunosc starea de angoasare. Majoritatea individualităților umane nu percep „presiunea negativă” a cumulării clipelor, nu simt apăsarea copleșitoare și constantă a timpului. Pentru ei, fiecare moment reprezintă promisiunea unui nou orizont, a unei noi perspective de împlinire a vieții sub oricare din aspectele sale, motiv pentru care viitorul li se relevă ca superior intervalurilor temporale cărora le urmează. Disoluția și efemeritatea sunt percepute drept constante firești ale vieții, drept simbol al prezenței și activării elementelor sale.

Plasarea sau autoplasarea într-o astfel de relație cu temporalitatea relevă, în viziunea lui Cioran, superficialitatea și lipsa de profunzime a celor ce „nu posedă destin” care, urmare a integrării optimiste în fluxul temporalității, pot practica și o pluralitate de forme de manifestare a vieții. Captivitatea temporală, încrederea în pozitivitatea viitorului și uitarea deplină a experiențelor negative ale trecutului sau prezentului – coordonatele cele mai expresive ale superficialității – le permit celor „lipsiți de conturul destinului” (= lipsiți de înțelegerea adevăratei finalități existențiale) să trăiască deplin și cu maximă satisfacție (sau intensitate) situații oferite de existență, să transceadă dintr-un registru ontic în altul, fiind animați de ineditul existenței individuale.

Această perspectivă existențială, ne spune Cioran în *Singurătate și destin*, nu are nici o legătură cu esența realității. „Căderea în timp” și amintita „fluctuație” ontologică a spiritelor „fără destin” nu sunt de natură să releve individualitatea ci absența acesteia, întrucât individualitatea însăși nu este posibilă în absența unui fundament al interiorității întemeiat pe cumularea experiențelor tuturor segmentelor timpului, fundament considerat centru al oricărei personalități și care lipsește spiritelor respective.

Posibilitatea transfigurării persoanei în personalitate o dobândesc doar acele spirite rare care „dețin” un destin

profund conturat și a căror tragedie individuală se evidențiază în cadrul dramei universale a existenței în evoluția sa ireversibilă spre neantizare. Și, Cioran însuși se consideră un astfel de „caz” care conștientizează adevărul indubitabil că „nu poți trăi decât murind” urmare a contractului angoasat cu disoluția generală dictată de fluxul temporal.

Acesta este cadrul ontologic care impune, în viziunea cioraniană, „saltul din timp”. Încă în lucrarea de debut (*Pe culmile disperării*, Ed. Humanitas, București, 1990, p. 33-35) Cioran era alarmat de prezența dramatică a morții în esența vieții.

Pentru majoritatea semenilor – spune el -, care nu-și pot proiecta conturul ferm al destinului propriu, succesiunea viață-moarte este justificabilă. Pentru ei moartea și disoluția universală sunt evidențe eclipsate de penumbra vieții, neavând statut de fatalități imanente ființării.

Pentru spiritele lucide, problema se pune într-o cu totul altă configurație; moartea de exemplu, nu mai este înțeleasă doar ca succesoare a vieții, ci ca o situație ontică ce concură la epuizarea treptată și constantă a formelor de activare a vieții, impunându-le ritmul alarmant al neantizării, al destrămării și instabilității universale. În acest cadru metafizic existența însăși este percepută ca o suspensie în golul neființei, în nedeterminat. Iar persoana este circumscrisă (*Sfârtecure*, Ed. Humanitas, București, 1995, p. 95) unui proces de sincronizare între aprinderea și stingerea clipelor, unei neîntrerupte instabilități ontologice cauzată de disoluția formelor vieții inclusă în mod fortuit în dinamica universală a dualității ființă-neființă. De aici, sentimentul de disperare care angoasează ființa cioraniană prin relevarea non-sensului și lipsei de temei a existenței, prin evidențierea relativității și descompunerii imanente a oricărei structuri a lumii.

Și, angoasa, apărută ca efect al conștientizării ireversibilei disoluții universale, determină și favorizează și

„saltul” ființei (în primul rând a lui Cioran) dincolo de timp, în eternitatea negativă înțelesă ca o veșnicie inversată, ca dimensiune atemporală unde „încremenirea”

(inclusiv a oricărui demers cognitiv) și paralizia sufletească a celui angoasat își găsește replica la nivelul întregii existențe într-o paralizie universală.